

A PÁRHUZAMOS EGYHÁZ DILEMMÁJA – A REFORMÁTUS EGYHÁZ ÉS A MEGÚJULÁS

Gábor CZAGÁNY¹

ABSTRACT

We can be the witness of a new and interesting phenomenon in the Reformed Churches, especially in Western Europe, but more and more in Hungary, too. In the same institutional frame there are two different forms of Christian communities. Beside the older, traditional churches – partly as a result of church plantings – there are more new, missional communities. These two forms exist inside the same church, but live two different lives, sometimes against each other. How can we value this situation in the light of European secularization? Is this 'parallel-church' phenomenon a problem, or a possibility? What is the role of church planting in present day reformed churches, especially in Hungary? In this article we look for the answers for these crucial questions.

KEYWORDS: mission, missional communities, mission field, Europe, Hungarian Reformed Church, innovation, church planting

BEVEZETŐ

A világ református egyházaiban, de egyre inkább hazánkban is egy furcsa jelenségnek lehetünk tanúi. Egy intézményi, szervezeti kereten belül legalább két, egymástól teljesen eltérő logika alapján működő közösségi formát láthatunk, amelyek sokszor semmiféle kapcsolatban nincsenek egymással. A hagyományos formákat konzerváló gyülekezetek és a friss, önmagukat néha ellen-kultúraként meghatározó közösségek párhuzamos valóságként léteznek az egyházon belül.

Az avatatlan szemlélőnek úgy tűnhet, mintha nem is egy egyházzal lenne szó, hanem két külön felekezet képviselői léteznének egy kereten belül, ráadásul úgy, hogy a legtöbbször nem vesznek tudomást egymás létéről és értékeiről, vagy éppenséggel ellenséges magatartással viszonyulnak a másik felé. Természetesen maga a jelenség nem új, de korunkban az újonnan formálódó közösségek szerepe átértékelődött és egyházon belüli súlyuk megnőtt. Mind az erősen elvallástalanodott nyugat-európai, mint pedig a még vallásilag jobban aktív észak-amerikai közegben azt látjuk, hogy egyre többen pontosan az új közösségek létrehozásában – a gyülekezetplántálásban – látják az egyház megújulásának útját, míg mások a meglévő közösségek megújítását, vagy épp a meglévő struktúrák konzerválását tartják egyedül járható útnak.

Rövid tanulmányunkban a „párhuzamos egyház” jelenségét vizsgáljuk meg, illetve megrajzoljuk azt az európai kontextust, ahol az újonnan plántált közösségeknek egészen speciális kihívásokkal kell szembenéznie. Dolgozatunkban arra a kérdésre keressük a választ, hogy van-e létjogosultsága ezeknek az új közösségeknek és ilyen módon valóban lehetnek-e a jövő letéteményesei.

¹ Dr. Czagány Gábor főiskolai docens (Gál Ferenc Főiskola, Szeged) reformatus.szeged@gmail.com

Párhuzamos egyház(ak) – egy alapélmény

Habár a Magyarországi Református Egyházat alapvetően egy homogén egységnek tekintjük, számos lelkeségi irányzata mégis sokrétű, sokszínű közösséggé teszi.² A lelkeségi, megújulási közösségek illetve mozgalmak mindenkor jelen voltak az egyházban és jelentős hatással bírtak a magyar reformátusok történetére, akár a puritánokra, vagy a pietistákra, valamint akár a második világháború utáni „bethánista” ébredési irányzatra gondolunk.

A háború utáni politikai átrendeződés jórészt véget vetett e lelkeségi közösségeknek és hivatalosan csak a fennálló hatalom által jóváhagyott intézményes egyház működhetett. Búvópatakként ennek ellenére fennmaradtak a „másként gondolkodó” közösségek és részint ezek, részint pedig a rendszerváltás után, főként nyugatról érkező új teológiai, lelkeségi impulzusok új szellemi környezetet teremtettek az egyházban. Ebben a miliőben továbbra is fennmaradt a „hivatalos” egyház dominanciája, ám emellett egyre több, egymástól sok tekintetben eltérő, mégis közös jegyeket is viselő missziói közösségek alakultak meg, akik valamilyen formában nem „kompatibilisek” a hagyományos egyházzal. A teljesség igénye nélkül ilyenek például a régi és az új lelkeségi irányzatok által létrehozott közösségek, a cigány misszió gyümölcseként létrejött csoportok, evangelizációs szolgálatok non-formális közösségei (pl. Református Cursillo), vagy épp az egyetemi missziók, amelyek kezdet lelkészségként alakultak meg, de végül határozottan gyülekezeti formát öltöttek.

E közösségeket a továbbiakban missziói közösségekként³ foglaljuk össze és ez alapján értékeljük szerepüket a teljes egyház szervezetében. A missziói közösségek a következő általános ismertetőjegyekkel bírnak:

1. Bibliai értelemben a legtöbbször gyülekezetek formájában léteznek, azaz Krisztus köré összegyűlt emberek közösségéről beszélünk, ugyanakkor egyházi értelemben szinte sohasem számítanak gyülekezetnek.
2. Formájukban, gyakorlatukban klasszikus kisközösségi jegyeket mutatnak, tehát alulról szerveződők, célorientáltak és informatívak, de létszámuk nem feltétlenül kicsi, hanem sokszor meghaladja egy átlagos magyarországi református gyülekezet méretét.
3. E közösségek identitása kivétel nélkül református, ám ez az identitástudat eltér a hagyományos értelemben vett, reformátusságot körülíró kritériumoktól.

Ez utóbbi egy nagyon fontos szempont az új, református missziói közösségek megítélése szempontjából, ugyanis a református identitást rendszerint két szemponthoz szokták kötni. Az egyik a formai szempont, a másik pedig a teológiai szempont.

A *formai* szempont alapján az a református, aki azokat a tradíciókat, szokásokat, formákat használja, amelyek az egyházban megszokottak, vagy épp kötelezőek. Ilyen például a „fekete énekeskönyv”, a palást, a jellegzetes szóhasználatok, a liturgia, vagy bármely olyan kötött dolog, ami jellegzetesen református. Ebből a szempontból a missziói közösségek egyértelműen kilógnak a sorból, hiszen e formai kritériumok nagy része nem jellemző rájuk.

A *teológiai* szempontból vett identitás, a református teológiaihoz való kötődést és az ehhez kapcsolódó jellegzetes lelkeséget jelenti. Ebben is árnyalt képet kapunk, hiszen bár a református missziói közösségek ideológiailag semmiképp nem térnek el a Kálvin és más teológusok által megalapozott világképtől, de abban már mindenképp különbséget mutatnak, hogy miként kötődnek pl. a hivatalos hitvallások megéléséhez, következetes használatához. Ugyanakkor e tekintetben a református egyház már eddig is sokszínű volt.

² Bővebben lásd Czagány Gábor, *Lelkiségi mozgalmak a Magyarországi Református Egyházban*, in: Lelkeségek, lelkeségi mozgalmak Magyarországon és Kelet-Közép Európában, Szeged: SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2014, 11-19.

³ Francis Rothery, *Missional: Impossible!*, Eugene, OR: Resource Publications, 2013, 132.

A kérdés az, hogy lehetséges-e a missziói közösségeket egy harmadik identitási szempontból reformátusnak tekinteni. E forma szerint az új közösségek *dinamikájukban* lennének reformátusok, amely a következő kérdés alapján határozható meg: *Lehetséges-e a reformáció azon gondolatát identitássá tenni, hogy minden kor sajátosságaihoz igazítva építjük a közösséget? Ebben az esetben a kálvini örökség nem maga a kálvini szellemi corpus, hanem corpusnak az a gyakorlati tartalma, amely arra irányul, hogy korának társadalmában újrafogalmazza a keresztény hitet.*

Amennyiben erre a kérdésre igennel tudunk felelni, úgy bármilyen formai különbség dacára és minden tartalmi sokszínűség mellett a missziói közösségek egyértelműen reformátusnak tekinthetők.

Maguk a missziói közösségek – és ezek történeti formái – nem véletlenül jöttek létre. Kialakulásuk okát sok tekintetben a hagyományos modell válságában találhatjuk meg, amely az egyházat egyszerre tekinti nép- és missziói egyháznak. A Magyarországi Református Egyház 1995. évi II. törvénye ezt így mondja ki: „A Magyarországi Református Egyház népegyház és hitvalló egyház egyszerre.”⁴

Az ez által meghonosodott missziói gondolkodás ahhoz a problémához vezet, hogy a népegyház megpróbál misszionálni és ha ez nem megy, akkor misszióivá válni (*revitalizálódni*). A gyakorlat azt mutatja, hogy egyik sem működik igazán.

Mindennél is nagyobb probléma az igazi realitás, hogy a népegyház *nem* akar misszionálni és két jellegzetes hiba körül toporog:

1. Csak a papíron reformátusokra koncentrálnak és tevékenységének az ilyen módon egyháztagnak számító emberek pasztorálását, jobb esetben „visszaszerzését” tekintik. E gondolkodásmód jellegzetes segédkérdése az, hogy a legutóbbi census során „*hányan váltak magukat reformátusnak*”.
2. Szintén tipikus jellegzetesség a „majd bejönnek” mentalitás, amely arra apellál, hogy templomaink, iskoláink valamint más intézményeink elég feltűnőek ahhoz, hogy az emberek észrevegyék és bejöjjenek rajta. A gyakorlat sajnos azt mutatja, hogy ezt nem teszik meg.

A „párhuzamos egyház” dilemmája abban fogható meg, hogy e két realitás, a missziói közösségek és a misszionálni csak visszafogottan képes népegyház párhuzamosan létezik, de sokszor úgy hogy egymás létéről, tevékenységéről nem vesznek tudomást és ebből következően nem is működnek együtt.

Előfordul az egymásra eszmélés pillanata is, ami viszont általában konfliktusokhoz és kirekesztéshez vezet, mondván hogy csak ez, vagy csak az az út járható az egyház jövője szempontjából.

Ez az alapprobléma világosan ellene tesz az egyház fejlődésének és ezért megoldásra szorul.

⁴ Az 1995. évi II. törvény a Magyarországi Református Egyház missziójáról, Preambulum, https://www.reformatus.hu/data/documents/2019/05/24/1995.evi_II.tv.A_MISSZIO2019.evi_III.tv.mod.pdf
Elolvasva: 2019. június 26.

Európa, mint missziós terület

Annak kérdés, hogy működik-e egyházunk missziói potenciálja annak fényében válik igazán fontossá, ha kiemeljük, hogy Magyarország, Európa részeként a misszió bázisából a misszió területévé vált.

Nagyon röviden végigtekintve a misszió legfontosabb történeti vonásait, fontos tanulságokat vonhatunk le jelenünk számára. Az európai misszió, *Stefan Paas* felosztása szerint három fő részre bontható.

1. Európa keresztény kultúrával való teljes elérése, amely a IV. századig állami segítség nélkül, míg a IV. század közepétől kb. 1500-ig állami segítséggel zajlott le, utolsóként a Baltikumot és Skandinávia eldugottabb csücskeit is bekapcsolva a *Corpus Christianum* rendszerébe. Ennek a szakasznak az első részében a missziói közösségek domináltak, míg az állami segítség korszakában háttérbe szorultak.
2. A második szakaszt több dolog is jellemezte:
 - a) A reformáció nyomán a protestánsok számára a misszió, hitvallásváltásként lett értelmezhető és az állammal való szoros összefüggésben volt értelmezhető.
 - b) A vallásháborúk időszaka az úgynevezett konfesszionális misszió időszakát hozta el, amely szintén nem segítette a missziós közösségek megerősödését
 - c) A római katolikusok a világmisszióban helyzeti előnybe kerültek és közvetlen kapcsolatot alakítottak ki a tengeren túli területekkel, amivel újra lehetőséghez jutottak a missziós közösségek.
 - d) A radikális reformáció közösségei számára a misszió evangelizáció volt és kritikát fogalmazott meg a lutheri „egyedül a hit” elvvel szemben, mert az elválasztotta a tanítást az etikától.⁵
3. A harmadik szakasz 1900-tól következett be. A kortársak szerint ez már a „megkeresztelt pogányok” és a belmisszió időszaka volt. Habár 1910-ben Edinburgban, a Missziói Világkonferencián még egy utolsó vak kijelentésként az hangzott el, hogy Európa evangelizálni fogja a világot, ez a törekvés egy évtizeden belül semmivé lett. 1928-ban, Jeruzsálemben már azt mondták ki, hogy „Európa is missziós terület”. Református részről többek között *Hendrik Kraemer* kondította meg a vészharangot, amikor 1938-ban programadó értekezésének a „*Keresztény üzenet egy nem keresztény világban*” címet adta, direktben utalva a regnáló nácizmus „törzsi jellegűnek nevezett vallására”. 1947-ben már nem többet és nem kevesebbet tudott csak írni, mint hogy „evangelizálni, evangelizálni, evangelizálni.”⁶

Nagyon fontos mérlegre tennünk, hogy hol tart ehhez képest a Magyarországi Református Egyház missziója? Hogyan igazodik a ma kihívásához struktúránk, képzésünk és mentalitásunk? Nagyon úgy tűnik, hogy mindezek egy letűnt kor realitására reflektálnak és tehetetlenek a ma kihívásai közepette.

Izgalmas kérdés azt is feltenni, hogy létezik-e IV. szakasz? Miben különböznek a feladatok és a megoldási lehetőségek attól, amit a II. világháború környékén realizáltak és próbáltak kezelni. Ha létezik IV. szakasz – ami nyilvánvaló módon csak értelmezés kérdése – akkor abban jelentős szerepe van a hagyományossal párhuzamosan létező missziói közösségeknek.

⁵ Stefan Paas, *The Making of a Mission Field: Paradigms of Evangelistic Mission in Europe*, Exchange 41. (2012), 46-57 alapján.

⁶ i.m. 57-66 alapján.

A kérdést másik oldalról megközelítve a probléma nem csak a missziói aktivitás hiányában realizálható. A tradicionális közösségeknek két egyértelműen kimutatható hiányossága van, melyek a

- 1) a kontextualizáció alacsony volta, illetve
- 2) a hitelesség hiánya.

Az első leegyszerűsítve azt jelenti, hogy a struktúra, a stílus, valamint a nyelvezet egész egyszerűen nem igazodik a kor kihívásaihoz. Egy korábbi korszak jellegzetességeit konzerálva, ezek a közösségek gyakorlatilag idegen testként léteznek a társadalomban.

Habár általánosítani nem lehet, de mégis a legtöbb esetben ehhez az alapproblémához a hitelesség hiánya is csatlakozik. A hagyományos közösségek nem tudnak jó példák lenni a világban, mert a társadalom nem fogadja el az egyház létét, vagy nem bízik tagjaiban. A kereszténység által elkövetett hibák sokszor igazságtalanul zúdulnak a mai közösségekre, de a hagyományos struktúrák – minden jó szándékuk ellenére – nem tudják ezt ellentételezni.⁷

Nagy kérdés, hogy a missziói közösségek tudnak-e olyan léteket élni, amely hidat teremt az egyház tanítása és a társadalom között, valamint olyan példát mutatni, ami helyreállítja az egyház hitelességét a világban. Erre minden esélyük megvan, mert ahogy Philip Jenkins írja: „*Európa a hit új formáinak laboratóriuma, az organizáció és az interakció új struktúráinak megteremtője.*”⁸ Az újfajta szervezet és újfajta hozzáállás képes áthatolni a falakon és újraépíteni a kapcsolatokat, valamint a bizalmat.

Ugyan erre utal *Kirsten Kim*, amikor arról beszél, hogy milyen típusú gyülekezetekre van szükség a jelenkori Európában. Meglátása szerint a gyülekezeteknek három jellemzővel kell bírniuk. Legyenek:

- 1) kontextuálisak
- 2) pneumatikusak
- 3) dinamikusak.⁹

E három azt jelenti, hogy külső formájukban igazodjanak ahhoz a világhoz, amelybe el vannak hívva, azonban tevékenységüket a Szentlélek élő jelenléte határozza meg, így betöltve azt a küldetést (dinamikát), amely Isten akaratát az emberi világba hozza el.

Korunk egyre inkább követeli az újszövetségi formájú, evangéliumi ihletettségű gyülekezeteket. E közösségek a legalkalmasabbak a misszió folytatására, ahogyan az a legkorábbi közösségekre is jellemző volt. Ezek a csoportok:

- illegálisak voltak, maximum toleráltak, legrosszabb esetben üldözöttek
- nem voltak épületeik
- nem volt Szentírásuk
- nem volt professzionális vezetésük
- nem voltak kereső központú alkalmak, ifjúsági csoportjaik és dicsőítő zenekaraik, szemináriumaik és kommentárjaik,

mégis alkalmasak voltak arra, hogy terjesszék az evangéliumot. Tudnak-e a mai közösségek ennek fényében szerveződni és nem annyira a már megszerzett javakra, formákra és pozíciókra koncentrálni, hanem a hatékony struktúrákra?¹⁰

⁷ Stefan Paas, *Church Renewal by Church Planting: The Significance of Church Planting for the Future of Christianity in Europe*, *Theology Today* 68:4 (2012), 470.

⁸ u.o.

⁹ Kirsten Kim, *Mission's Changing Landscape: Global Flows and Christian Movements*, *International Review of Mission* (2011), 259.

A változtatás bátorsága: a gyülekezetplántálás

„*Cambia lavoro prima, che lui cambia te*”, azaz „*Változtasd meg a munkádat, mielőtt az változtat meg téged*”. Henk de Roest holland missziológus arra nézve idézi ezt a szlogenné vált olasz újságcikk címet, hogy az egyházban is fennáll a reális veszély arra nézve, hogy a történeti keret adta rutin és a megszokottság átalakítja az eredeti biblikus mentalitást. Mielőtt ez bekövetkezne, érdemes radikális változások mellett dönteni.¹¹

A radikális változásnak azonban nem maga a változás a célja, hanem az, hogy a forma átalakításával maga a szervezet szolgálata változzon meg teljesen. Bart Noteboom így érvel: „*Radikális változás csak ott tud történni, ahol az emberek képesek kimenekülni a meglévő struktúrák erejéből és a megszokottságból, ami jelen van minden intézményben.*”¹² A XVI. századi reformáció ezt a változást hozta el, ezért ha keressük a protestantizmus, illetve azon belül a reformátusok jelentőségét a jelenkorban, akkor ebben fogjuk megtalálni azt: a változás és a változtatás szabadságában.

Ennek a változásnak az egyik formája lehet a *gyülekezetalapítások* következetes támogatása. Ahogyan a tanulmány első felében láthattuk, a párhuzamos egyház egy realitás, de a kettősség jelen pillanatban inkább zavart és értetlenséget okoz. Amennyiben a missziói közösségek kialakulása nem esetleges folyamat lenne, hanem tudatos döntés eredménye, úgy az egyház sokkal hatékonyabban szembesülhetne a jelenkor kihívásaival.

- 1) A gyülekezetalapítás a missziót az egyház szívébe viszi. Az emberek visszatálnak gyökereikhez és az evangélium frissessége átjárja a közösséget.
- 2) Gyakorlati teológiai szempontból a gyülekezetalapítás behozza a kisközösségek erejét, amely nyomán a közösség nagyobb eséllyel tud visszatálnni az újszövetségi lelkületre.¹³

A cél tehát nem lehet más, mint teret adni a missziói közösségeknek és tudatosan felvállalni a párhuzamos egyház létét. Habár ezt a jelenséget úgy is olvashatnánk, mint egy olyan problémát, amely megoldást kíván, de talán sokkal jobb, ha lehetőségként tekintünk rá.

A gyülekezetek új szemlélet alapján való plántálása lehetőséget ad arra, hogy a Magyarországi Református Egyház újra felfedezzen valamit gyökereiből, amely egyenesen az Újszövetség lényegéhez, az evangéliumhoz köti. A több évszázados kitartó és hűséges munkára való hivatkozás önmagában nem elegendő, hanem a reformáció eredeti intenciója alapján vissza kell térni a kiindulópontokra és az egyháztól (újra) idegen világban elmondani az örömhírt, amely reményt ad az embereknek.

¹⁰ Alan Hirsch, és Darryn Altclass, *The Forgotten Ways Handbook*, Grand Rapids: Bazon Press, 2009, 29.

¹¹ Henk de Roest, *The Precarious Church: Developing Congregations in an Individualized Society*, *Ecclesiology* 4 (2008), 206.

¹² Idézi Paas, *Church Renewal by Church Planting: The Significance of Church Planting for the Future of Christianity in Europe*, 471.

¹³ i.m., 474.

IRODALOMJEGYZÉK

1. DE ROEST, Henk, *The Precarious Church: Developing Congregations in an Individualized Society*, *Ecclesiology* 4 (2008), 204–221. <https://doi.org/10.1163/174413608X308627>
2. HIRCH, Alan és ALTCLASS, Darryn. *The Forgotten Ways Handbook*. Grand Rapids: Bazon Press, 2009.
3. KIM, Kirsteen, *Mission's Changing Landscape: Global Flows and Christian Movements*, *International Review of Mission* (2011), 244-267. <https://doi.org/10.1111/j.1758-6631.2011.00066.x>
4. PAAS, Stefan, *Church Renewal by Church Planting: The Significance of Church Planting for the Future of Christianity in Europe*, *Theology Today* 68:4 (2012), 467-477. <https://doi.org/10.1177/0040573611424326>
5. PAAS, Stefan, *The Making of a Mission Field: Paradigms of Evangelistic Mission in Europe*, *Exchange* 41 (2012), 44-67. <https://doi.org/10.1163/157254312x618799>
6. ROTHERY, Francis. *Missional: Impossible!*. Eugene, OR: Resource Publications, 2013.

Internetes hivatkozás

Az 1995. évi II. törvény a Magyarországi Református Egyház missziójáról, Preambulum, https://www.reformatus.hu/data/documents/2019/05/24/1995.evi_II.tv.A_MISSZIO2019.evi_III.tv.mod.pdf Elolvasva: 2019. június 26.